

**The Bulletin of the Dnipropetrovsk university.
Series: Management of innovations**

Issue 7, Volume 24 (2016)

DOI: 10.15421/191628

Received: 2 Oct 2016

Accepted: 24 Nov 2016

Published: 25 Dec 2016

УДК (UDC classification) 339.9:331.556.4] (100+477)

**Регулювання міжнародного руху
людських ресурсів України
в умовах глобальної
інтелектуалізації**

А. О. Самойленко[‡]

В умовах глобальної інтелектуалізації технології інформаційно-комунікаційна та транспортна інфраструктури тісно пов'язані із використанням інтелектуальних і творчих можливостей людських ресурсів. Доцільне й актуальне питання щодо оптимізації регулювання міжнародного руху людських ресурсів і визначення економічних інструментів стимулювання розвитку інтелектуального ресурсу України. Мета роботи – теоретичне обґрунтування рекомендацій щодо регулювання міжнародного руху людських ресурсів в Україні та економічних інструментів розвитку інтелектуального ресурсу держави в умовах глобальної інтелектуалізації. Під час дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень: індукція, дедукція, метод уявного експерименту й обґрунтування, теоретичне узагальнення.

Зроблено висновок, що стратегічним напрямом економічної політики розвитку інтелектуального ресурсу України має бути державне регулювання міжнародного руху людських ресурсів за усіма їх формами, а саме: міграція, туризм, транзитно-професійні переміщення та віртуальний міжнародний рух. Розвиток інтелектуальних ресурсів України залежить від економічних інструментів, серед яких ми вважаємо за доцільне виділити: державний моніторинг процесів міжнародного руху, захист інтелектуальної власності, мотивування розвитку вітчизняних людських ресурсів, активізація міжнародної кооперації, сприяння інтелектуальній імміграції та рееміграції.

Наукова новизна дослідження – обґрунтування рекомендацій щодо регулювання міжнародного руху людських ресурсів і визначення основних інструментів розвитку інтелектуального ресурсу в Україні.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що одержані результати можуть бути задіяні державними структурами для підвищення ефективності законодавчої бази та захисту інтелектуальних ресурсів України на національному й місцевому рівнях.

У перспективі подальші дослідження можна використати для концептуалізації державної економічної політики регулювання міжнародного руху людських ресурсів України; вивчення досвіду передових країн світу із утримання інтелектуального ресурсу.

Ключові слова: економічні інструменти розвитку; інтелектуальний ресурс; міграція; туризм; транзитно-професійні переміщення; віртуальний міжнародний рух.

JEL Classification O15.

[‡] Алла Олександрівна Самойленко,
к.е.н, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
Дніпро, Україна,
тел.: +380977277437, e-mail: samoilenko.alla.o@gmail.com

Регулирование международного движения человеческих ресурсов Украины в условиях глобальной интеллектуализации

А. А. Самойленко

*Днепропетровский национальный университет
имени Олеся Гончара, Днепр, Украина*

В условиях глобальной интеллектуализации технологии, информационно-коммуникационная и транспортная инфраструктуры тесно связаны с использованием интеллектуальных и творческих возможностей человеческих ресурсов. Целесообразным и актуальным является вопрос об оптимизации регулирования международного движения человеческих ресурсов и определение экономических инструментов стимулирования развития интеллектуального ресурса Украины.

Цель работы – теоретическое обоснование рекомендаций относительно регулирования международного движения человеческих ресурсов в Украине и экономических инструментов развития интеллектуального ресурса государства в условиях глобальной интеллектуализации. Во время исследования были применены общенаучные и специальные методы исследования: индукция, дедукция, метод мысленного эксперимента и обоснование, теоретическое обобщение.

Сделан вывод, что стратегическим направлением экономической политики развития интеллектуального ресурса Украины должно быть государственное регулирование международного движения человеческих ресурсов за всеми их формами, а именно: миграция, туризм, транзитно-профессиональные перемещения и виртуальное международное движение. Развитие интеллектуальных ресурсов зависит от экономических инструментов, среди которых мы считаем целесообразным выделить: государственный мониторинг процессов международного движения, защита интеллектуальной собственности, мотивирование развития отечественных человеческих ресурсов, активизация международной кооперации, содействия интеллектуальной иммиграции и реэмиграции.

Научная новизна исследования заключается в обосновании рекомендаций относительно регулирования международного движения человеческих ресурсов и определение основных инструментов развития интеллектуального ресурса в Украине.

Практические значения исследования состоит в том, что полученные результаты могут быть задействованы государственными структурами для повышения эффективности законодательной базы и защиты интеллектуальных ресурсов Украины на национальном и местном уровнях.

В перспективе дальнейшие исследования можно использовать для концептуализации государственной экономической политики регулирования международного движения человеческих ресурсов; изучения опыта передовых стран мира по удержанию интеллектуального ресурса.

Ключевые слова: экономические инструменты развития; интеллектуальный ресурс; миграция; туризм; транзитно-профессиональные перемещения; виртуальное международное движение.

Regulation of international movement of human resources of Ukraine under conditions of global intellectualization

A. O. Samoilenko

*Oles Honchar Dnipropetrovsk National University,
Dnipro, Ukraine*

Under conditions of global intellectualization of technology, information–communication and transport infrastructures are closely connected to the utilization of intellectual and creative capabilities of human resources. It is an appropriate and relevant question to address the optimization in regulating the international movement of human resources and to define economic instruments to stimulate the development of intellectual resource of Ukraine.

The goal of present work is a theoretical substantiation of recommendations concerning the regulation of international movement of human resources in Ukraine and economic instruments for the development of intellectual resource of the state under conditions of global intellectualization. In the research, we applied general scientific and special research methods: induction, deduction, method of imaginary experiment and substantiation, theoretical generalization.

A conclusion was drawn on that the strategic direction of economic policy in the development of intellectual resource in Ukraine should be a state-led regulation of international movement of human resources in all their forms, namely, migration, tourism, transit-professional relocations and virtual international movement. Development of intellectual resources of Ukraine depends on economic instruments, among which we consider it appropriate to highlight: state monitoring over the processes in international movement, intellectual property protection, motivation of development of domestic human resources, the intensification of international cooperation, promotion of intellectual immigration and re-emigration.

The scientific novelty of present research is the substantiation of recommendations related to the regulation of international movement of human resources and the determination of basic tools for development of intellectual resource in Ukraine.

A practical value of the research consists in the fact that the results obtained might be used by state bodies to improve effectiveness of the legal base and protection of intellectual resources of Ukraine at the national and local levels.

In future, further research can be directed towards the conceptualization of state economic policy in the regulation of international movement of human resources of Ukraine; to study experience of the world leading countries on retaining intellectual resource.

Keywords: economic tools of development; intellectual resource; migration; tourism; transit-professional relocations; virtual international movement.

Вступ

В умовах глобалізації загальносвітові тенденції швидкого розвитку постіндустріальної економіки, новітніх технологій, системи знань, інформаційно-комунікаційної і транспортної інфраструктури тісно пов'язані з використанням інтелектуальних і творчих можливостей людських ресурсів. Людські ресурси, які є мобільні, з одного боку, здійснюють фізичне територіальне переміщення, а з іншого – віртуально переміщуються у штучному інформаційному середовищі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, міжнародний рух – складне явище, яке є одночасно причина і результат, а також важливий фактор і показник у міжнародних відносинах.

Теоретичним і практичним аспектам міграції і туризму людських ресурсів присвячено значну кількість наукових досліджень. Міжнародний рух людських ресурсів як об'єкт досліджень у вітчизняному науковому просторі має тривалу історію. Останнім часом сферу досліджень «за замовчуванням» спрямовують у площину міграції та туризму (Samoilenko, 2016) [1], що обумовлено трансформацією форм міграційного руху населення (Sardak, 2010) [2]. Основні форми міграційного руху (міграційних потоків): сезонна міграція, епізодична, маятникова, зовнішня (еміграція і міграція), внутрішня (переміщення всередині країни), постійна (незворотна), зворотна (тимчасова), добровільна і вимушена (Mosondz, 2005) [3]. Основні типи мігрантів у цих потоках: переселенці й ті, які постійно проживають, трудові зареєстровані мігранти й нелегальні мігранти, шукачі притулку, фактичні біженці (Mosondz, 2005) [3]. Із підвищенням ролі інтелектуального капіталу для економіки країни серед мігрантів виокремлено інтелектуальні ресурси як частину міграційного потоку (Samoilenko, 2016) [1]. На доцільність цього виокремлення вказав Sardak (2010) [2], зауваживши, що в міграційному і туристичному русі потрібно виділити окрему третю форму міжнародного руху людських ресурсів – транзитно-професійний рух. Взагалі мігрантів можна класифікувати за шістнадцятьма ознаками (Sardak, 2010) [2].

Міграція може мати як різні масштаби, так і різні наслідки як для окремої країни, так і для світу в цілому. Масштаби міграції українців за кордон, розміри їх доходів, обсяги переказів і способи стимулювання притоку в Україну оцінено Haidutsky (2010) [4]. Наслідки трудової міграції для світу оцінено Kisliutsyna (2011) [5], для економіки країни-експортера робочої сили – Stakanov (2008) [6].

Для зменшення негативних наслідків країни регулюють міжнародний міграційний рух людських ресурсів, який збільшився останнім часом, і формують відповідну міграційну політику. Дослідження проблематики цієї сфери для України стали актуальнішими завдяки таким аспектам. По-перше, привабливість протягом минулих років для мігрантів, туристів і транзитерів так званого центральноєвропейського маршруту до Європейського Союзу в результаті географічного положення та геополітичного розташування нашої держави призвели до посилення інтеграційних і міграційних процесів насамперед у європейському просторі. По-друге, в останні роки змінилася ціннісна орієнтація молоді, а отже, і пріоритети вибору місця праці та проживання за кордоном. До цього часу більша частина молодих випускників вищих навчальних закладів була орієнтована на працю на території України, розглядаючи період свого навчання як базис для економічного зміцнення сили країни.

У таких умовах сучасна державна міграційна політика малоефективна, про що свідчить аналіз реалізації її Державною міграційною службою України (Kolisnik, 2014) [7]. Удосконалення міграційної політики нашої країни має відбуватися на основі комплексного підходу, із урахуванням специфіки України, яка одночасно стикається із проблемою від'їзду і прийманням осіб, які використовують її для транзиту (Komirna, & Chuprina, 2013) [8]. Певні спроби удосконалити національну міграційну політику зроблено (Romashchenko,

2010) [9]. З метою урахувати загальнодержавні інтереси на основі дотримання основоположних прав і свобод людини та громадянина розроблено концепцію державної міграційної політики (Vorona, 2011) [10]. Вона заснована на положеннях чинних правових актів (указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України) і враховує досвід міграційної політики деяких іноземних держав. У сфері інтелектуальної міграції можливі три концепції державного управління і регулювання: активне регулювання, невтручання та орієнтація на перспективу (Petrova, 2014) [11].

Зважаючи на обмеженість рекомендацій стосовно концептуалізації регулювання міжнародного руху людських ресурсів і розуміючи важливість продовження подальшого наукового пошуку в актуальному напрямі регулювання інтелектуальних ресурсів для їх накопичення та ефективного утримання в Україні, ми у 2012 р. розпочали дисертаційне дослідження на тему «Глобальна інтелектуалізація міжнародного руху людських ресурсів», яке успішно завершили у 2016 р. [1].

Незважаючи на те що кількість наукових праць за даною проблематикою із кожним роком збільшується, питання регулювання міжнародного руху людських ресурсів в Україні недостатньо досліджене, залишається актуальним і потребує систематизації та обґрунтування. І у сучасних ринкових умовах господарювання для кожної країни важливе не тільки забезпечення наявності людських ресурсів та ефективної їх поточної діяльності, а й розробка стратегічних заходів розвитку на майбутнє, без чого неможливо стабільно функціонувати в глобальному ринковому конкурентному середовищі. Тому країна має постійно ставити перед собою нові завдання та цілі, за допомогою яких можливе забезпечення сталого динамічного розвитку шляхом формування виваженої економічної політики. Вигідне геополітичне розташування надає Україні великі потенційні можливості щодо розвитку як регіонів, так і держави в цілому, створює додаткові умови, пов'язані із залученням міжнародних потоків людських ресурсів, кількість яких зростає в сучасних умовах розвитку. Таким чином, потрібно сформувати активну економічну політику регулювання міжнародного руху людських ресурсів, яка б відповідала глобальним тенденціям і протистояла глобальним загрозам.

Постановка завдання

Мета роботи – теоретичне обґрунтування рекомендацій щодо регулювання міжнародного руху людських ресурсів в Україні та економічних інструментів розвитку інтелектуального ресурсу України в умовах глобальної інтелектуалізації.

Методи та інформаційні джерела дослідження

Методологічна основа статті – загальнонаукові й спеціальні методи: аналіз, синтез, індукція та дедукція – для систематизації форм і напрямів регулювання міжнародного руху людських ресурсів; статистико-економічний – для визначення динаміки та тенденцій міжнародного руху людських ресурсів; абстрактно-логічний і теоретичного узагальнення – для формулювання висновків щодо інтелектуалізації форм міжнародного руху людських ресурсів у цілому; графічний – для візуалізації матеріалів щодо структури економічних інструментів розвитку інтелектуального ресурсу України.

Під час вивчення наукових джерел ми констатували обмеженість у вітчизняному та майже повну відсутність у зарубіжному науковому просторі наукових праць, у яких приділено увагу міжнародному руху людських ресурсів, по-перше, стосовно їх систематизації, по-друге, державного регулювання, по-третє, інтелектуалізації.

Результати

Глобальна тенденція інтелектуалізації світової економіки здійснює та перманентно поширює свій вплив на людські ресурси. У науковій думці і практиці міжнародних економічних відносин спостерігається підвищення інтересу до дослідження проблематики інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів, під яким, на наш погляд, слід розуміти процес пріоритизації знаннєвого компонента, зростання загальноосвітніх і професійних компетентностей і досягнень індивідів, що сприяє розвитку їх творчих можливостей, підвищенню продуктивності праці, економічного потенціалу і соціального статусу в разі реалізації міжнародної мобільності (Samoilenko, 2016) [1, с. 4].

За результатами авторських досліджень визначено, що Україна займає 67 місце серед країн за станом інтелектуалізації національної економіки і перебуває в третьому кластері – середньому рівні інтелектуалізації національної економіки (Sardak, & Samoilenko, 2014) [12, с.5]. При цьому за останні роки з України емігрувало понад 1,2 млн осіб переважно в країни першого (США, Німеччина), другого (Польща, Чеська Республіка) і третього (Російська Федерація) кластерів [13]. У той же час в Україну в'їхало понад 155 тис. осіб із країн переважно третього (Російська Федерація, Молдова, Узбекистан, Білорусь, Грузія, Вірменія) і другого (Азербайджан) кластерів. Незважаючи на переважання в останній групі працездатних і підготовлених трудових ресурсів, тенденція зменшення інтелектуального потенціалу нашої держави посилюється.

Результати аналізу світового досвіду міжнародного руху людських ресурсів свідчать, що в сучасному світі не існує домінуючих моделей із утримання інтелектуальних «мізків» у державі. Одним із факторів інтелектуальної еміграції з України є відсутність внутрішнього споживача, тобто масштабного внутрішнього ринку високих технологій. Основні причини такої ситуації – орієнтація структури української економіки на експорт сировинних ресурсів, активне проникнення на національний ринок імпортової високотехнологічної продукції, неготовність нового приватного сектора економіки робити інвестиції в дорогі та довгострокові наукові проекти. Так, у 2015 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 824 підприємства, що порівняно з 2014 р. майже у два рази менше (1609 підприємств) [13]. Крім того, поширюються чинники, які зменшують інтелектуальний потенціал України, – комерціалізація наукової діяльності, низький платоспроможний попит населення, протестні виступи, тероризм, політичні і релігійні кризи, зовнішні військові загрози тощо [1]. У цих умовах у нашої країні стратегічним напрямом економічної політики розвитку інтелектуального ресурсу має стати така модель державного регулювання міжнародного руху людських ресурсів, яка дозволить збалансувати відтоки, накопичення та ефективне утримання інтелектуальних ресурсів.

За матеріалами авторського дисертаційного дослідження ми узагальнили форми й ідентифікували напрями оптимізації регулювання міжнародного руху людських ресурсів України (Samoilenko, 2016) [1].

1. *Міжнародний міграційний рух.* Міграція людських ресурсів – це просторова активність (переміщення) окремої особи або груп, спрямована на опанування ресурсів нових територій, що пов'язано зі зміною місця проживання. У міграційних процесах беруть участь мігранти, біженці, переміщені та інші особи (шукачі політичного притулку, вигнанці, депортовані особи та ін).

Державна політика регулювання міграційного руху – система поглядів на зміст і основні напрями діяльності органів державної влади у сфері регулювання міграційних процесів. Її концептуалізація фактично здійснена з прийняттям Указу Президента України № 622/2011 «Про Концепцію державної міграційної політики» від 30.05.2011 р., яка визначає напрями, стратегічні завдання, принципи і пріоритети діяльності

державних органів у сфері міграції, напрями вдосконалення її законодавчого та інституціонального забезпечення, а також механізми реалізації [14]. Вона ґрунтується на широкому переліку нормативно-правових актів, серед яких провідними є закони України (насамперед «Про громадянство України», «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», «Про імміграцію», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації в них місця проживання», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб») [15].

Зміни ціннісної орієнтації молоді в Україні і, як результат, пріоритетів під час вибору місця праці та проживання потребують коригування міграційної політики України. Спираючись на світовий досвід, Malinovska (2013) вказує, що активну міграційну політику, здатну сприяти розвитку держави, характеризує комплексність, єдність міграційних потоків і стадій міграційного процесу, поєднання міграційних питань з іншими напрямками політичної діяльності держави. Політику слід формувати прозоро, на основі широкого суспільного діалогу; на глибокому розумінні міграційної ситуації в країні, точних і достовірних міграційних статистичних даних і наукових дослідженнях; реалізовувати на основі чітко скоординованої діяльності різних урядових структур, місцевої влади, соціальних партнерів, неурядових організацій» [16, с. 13].

Виходячи з цього, державна політика регулювання міграції має бути сконцентрована на таких аспектах: підвищення уваги до питань міграційної політики у системі державного регулювання; удосконалення (а можливо, і перегляд) методології міграційної статистики; удосконалення нормативно-правової бази у сфері міграційної політики; узгодження функцій державних структур, які займаються регулюванням міграційних процесів; забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами; створення умов для сталого демографічного та соціально-економічного розвитку; активізація співробітництва з міжнародними організаціями; підвищення рівня національної безпеки за рахунок запобігання появі неконтрольованих міграційних процесів; підвищення соціального і правового захисту громадян України; використання інтелектуального й трудового потенціалу мігрантів; сприяння легальній трудовій імміграції; боротьба з усіма формами нелегальної міграції. Водночас у сфері міграційного руху пріоритетом мають стати внутрішні економічні заходи обмеження масової імміграції з країн, які мають нижчий рівень інтелектуалізації національної економіки. І для стримування лавиноподібного міграційного потоку заборонних заходів на кордонах вже недостатньо. Потрібно створювати умови для розвитку депресивних країн і регіонів – основних постачальників мігрантів і туристів: вкладати кошти в освіту, планування родини, нові медичні й інформаційні технології. Автор пропонує такі форми інтелектуалізації у сфері регулювання міграційного руху: освіта за кордоном, трудова діяльність за фахом, опанування нових професій, ділові комунікації. Результатом мають стати: обмін знаннями, накопичення досвіду, збільшення заробітної плати, підвищення інтелектуального рівня, отримання цільового заробітку, створення бізнесу.

2. *Міжнародний туристичний рух.* Туризм – це багатогранне явище, що відображає тимчасовий виїзд особи з постійного місця проживання для задоволення оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових, культурних, гедоністичних чи інших потреб через використання природних, історичних і культурних надбань, а також інфраструктурних особливостей регіону.

Державна політика регулювання сфери туризму в Україні опосередковано концептуалізована у нормативно-правовій базі. Зокрема, це кодифікаційне регулювання. Закон України «Про курорти» «визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні та спрямований на забезпечення використання з метою лікування і оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів, які є надбанням народу України, та їх охорони» [17]. Закон України «Про туризм» визначає «загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей» [18]. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів і регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України. Крім того слід згадати укази Президента (наприклад, Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні»), постанови КМУ, інших органів центральної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Держава, визнаючи туристичну діяльність як одну з пріоритетних галузей національної економіки, здійснює її регулювання відповідно до таких принципів: сприяти туристичній діяльності й створювати необхідні умови для її розвитку; визначати і підтримувати пріоритетні напрями туристичної діяльності; формувати уявлення про країну, сприятливе для туризму; здійснювати підтримку і захист українських туристів, туроператорів, турагентів і їх об'єднань. Одна з основних цілей державного регулювання туристичної діяльності – забезпечити права громадян на відпочинок, свободу пересування тощо під час подорожей. Механізм реалізації туристичної політики держави включає: вироблення концепцій розвитку туризму; складання цільових таблиць із розвитку туризму на рівні держави і регіонів; розробку конкретних заходів, спрямованих на досягнення поставленої стратегічної мети; державне регулювання розвитку туристичної галузі (Heyets et al., 2007) [19; с. 67].

На основі опрацювання вищезазначених джерел, для оптимізації міжнародної туристичної політики України на сучасному етапі доцільно: надавати пріоритет діловому, науковому та освітньому туризму; відкривати нові напрями туризму й розвивати вже існуючі; створювати конкурентоспроможні туристичні комплекси, продукти й послуги; забезпечувати комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів за одночасного збереження екологічної рівноваги історико-культурного середовища; формувати мережі туристичних представництв. На нашу думку, формами інтелектуалізації є: участь у наукових, виробничих та освітніх заходах, екскурсії, стажування, службові відрядження. Результатом мають стати: опанування країнознавства, підвищення рівня кваліфікації, отримання досвіду, культурне, духовне та інтелектуальне збагачення особистості.

3. Міжнародні транзитно-професійні переміщення. Транзитно-професійний рух – це тимчасове переміщення людських ресурсів із місця свого проживання, обумовлене суто виробничими вимогами їх місця праці. Він відбувається в результаті транзитно-професійної діяльності осіб, які за умовами своєї праці суто технічно тимчасово перетинають межі державних кордонів і яких не можна назвати ні мігрантами, ні туристами (працівники дипломатичних відомств і консульських служб, урядовці, які перебувають у інших країнах із офіційними візитами, і особи, які їх супроводжують, журналісти, військові, моряки, водії, пілоти, ремонтники, охоронці, артисти, спортсмени та інші).

Державну політику регулювання транзитно-професійних переміщень в Україні концептуально не визначено. З огляду на сприятливе географічне положення, розвинену транспортну мережу, наявність незамерзаючих портів слід зазначити, що

Україна має потужний транзитний потенціал. У разі транспортування товарів нашу державу практично не може обійти жодна країна – чи то на півночі й півдні, чи то на заході й сході. Геоекономічний простір України буквально наповнений різними транспортними системами, які мають транзитний характер. Наша країна має унікальні нафто- і газотрубіні транспортні артерії, газові сховища, значну кількість аеродромів, досить розвинену систему залізничного транспорту, розгалужену мережу автомобільних доріг, морські і річкові порти, транспортно-пропускні пункти по всьому кордону держави [20].

Таким чином, транзитно-професійна діяльність працівників дуже актуальна як для нашої країни, так і для інших держав світу, особливо для країн Європейського Союзу у зв'язку з поширенням транзитних професій, а саме перетинів державного кордону через професійну діяльність в умовах глобалізації. Пріоритетними напрямками формування державної економічної політики мають стати заходи: щодо проведення наукових досліджень у сфері транзитно-професійних переміщень; методологічного визначення змісту транзитно-професійних переміщень; формування системи статистичного обліку транзитерів; створення державних структур, які координуватимуть транзитно-професійні потоки. На наш погляд, форми інтелектуалізації такі: професійна діяльність, ділові комунікації, освоєння нової техніки і технологій. Результатом упровадження повинні стати: підтримка та підвищення кваліфікації, набуття досвіду і нових знань, зростання доходів.

4. Міжнародний віртуальний рух. Міжнародний віртуальний рух – це явище тимчасового транскордонного використання результатів праці людських ресурсів і їх умовне віртуальне переміщення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Тобто це діяльність осіб, які за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій передають інформацію, знання та дистанційно віддалену працю між країнами.

Цей рух реалізується шляхом дистанційної присутності, комунікаційного процесу та здійснення віддаленої праці за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій» (Sardak, & Samoilenko, 2012) [21].

Державна політика регулювання віртуального міжнародного руху не концептуалізована в Україні. Реалізація українського потенціалу гальмується непрозорим регулюванням сфери інформаційних технологій, зокрема відсутністю законів, що регулюють оподаткування та експорт технологій (Vilogus, & Havrylyuk, 2010) [22]. Міжнародний аутсорсинг вимагає регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях, але нинішні засоби регулювання не відповідають сучасним тенденціям і тому слід виробити нові інноваційні підходи до регулювання і створити середовище для подальшого стабільного розвитку міжнародного аутсорсингу» (Sivachova, & Karpova, 2007) [23]. Також окремі питання розглянуто в низці аналітичних документів. Наприклад, у Постанові Верховної Ради України № 4538-VI від 15.03.2012 р. «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення» зазначено про необхідність: регулювання та розвитку ринку ІТ-аутсорсингу із застосуванням програмно-цільового підходу; удосконалення законодавчої бази; боротьби з піратством у сфері інтелектуальної власності; збалансування податкової, фінансово-кредитної та інвестиційної політики з передовою світовою практикою; якісної підготовки фахівців у навчальних закладах; розвитку інноваційної інфраструктури [24]. Як форми інтелектуалізації виділимо: участь у процесах високоінтелектуальної праці, самоосвіта, вебінари, он-лайн-конференції, наукові публікації. Результатом мають стати: продукування нових знань, продуктів і технологій, підвищення інтелектуального рівня, зростання доходів.

Зміна орієнтирів державної політики регулювання міжнародного руху людських ресурсів – дієвий, але не достатній захід впливу на накопичення та ефективне утримання

інтелектуальних ресурсів, формування позитивної динаміки їх руху в Україні. Найефективніший напрямок формування інтелектуального потенціалу в нашій державі – державне регулювання міжнародного руху інтелектуального ресурсу економічними інструментами [1].

На основі власного аналізу та узагальнення стану і ключових диспропорцій інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів нами наведено головні економічні інструменти розвитку інтелектуального ресурсу в Україні (рис. 1).

Рис. 1. Економічні інструменти розвитку інтелектуального ресурсу України*

*Розробив автор.

Заходи державного моніторингу процесів міжнародного руху повинні набути системного характеру і охопити усі чотири форми – міграцію, туризм, транзитно-професійні переміщення та міжнародну дистанційно віддалену працю. Це має сформувати усвідомлення необхідності організації безперервного збирання, обробки, збереження, аналізу інформації, прогнозу та розробки рекомендацій за усіма процесами органами державної влади, місцевого самоврядування, науковими установами, навчальними закладами, експертними агентствами, засобами масової інформації, громадськими організаціями тощо.

Захист інтелектуальної власності повинен активізувати діяльність українських урядовців, підприємців, науковців щодо, з одного боку, зростання обсягу формальної реєстрації права власності на результати їх інтелектуальної праці (патентування, отримання авторських свідоцтв, публікації наукових розробок тощо), а з іншого – забезпечити захист і комерціалізацію цієї власності (отримання доходів за використання інтелектуальної власності). У даному контексті необхідно визначити сфери, напрями, процеси, галузі найбільш вразливі стосовно відтоку інтелекту, які особливо цінні для країни, її економіки, майбутнього, і своєчасно їх підтримати за допомогою перерозподілу капіталовкладень, фінансової, матеріальної допомоги, підготовки кадрів тощо.

Мотивування розвитку вітчизняних людських ресурсів має набути загальнодержавного характеру з охопленням виробничої, фіскальної та бюджетної сфер, закладів дошкільної, шкільної, професійно-технічної і вищої освіти, а також діяльності засобів масової інформації у напрямі мотивації та стимулювання заходів підвищення конкурентоспроможності громадян (освіта, підвищення кваліфікації, саморозвиток, самозайнятість тощо). Це передбачає докорінну реорганізацію і побудову національної системи профдіагностики, профорієнтації, рекрутингу. А також підвищення соціального статусу громадян України, які займаються інтелектуальною працею, шляхом посилення для них соціальних гарантій та оптимізації системи пенсійного забезпечення.

Активізація міжнародного кооперування має передбачити сприяння поширенню усіх форм міжнародного виробничого кооперування та кооперації праці, спрямованих на співробітництво з українськими підприємствами іноземних інтелектуальних людських ресурсів для організації високотехнологічних виробництв. Провідними заходами у цьому напрямі повинні стати формування маркетингових центрів із пошуку зарубіжних партнерів, налагодження двосторонніх інформаційних потоків між ученими-емігрантами та вітчизняними науковими організаціями, оперативний обмін інформацією, спільні публікації, утворення наукомістких вільних економічних зон, відновлення інституту реєстрації спільних підприємств, створення міжнародної біржі інтелектуальної праці, стимулювання надходження зарубіжних

замовлень на виконання НДДКР.

Сприяння інтелектуальній імміграції та рееміграції має відбуватися за рахунок спрощення процедури отримання громадянства України, забезпечення необхідними правами і сприятливими умовами іноземних інтелектуалів – науковців, митців, підприємців, молодих спеціалістів. Також у цьому контексті доцільне створення банку даних щодо інтелектуального ресурсу, який емігрував із країни або тимчасово працює за кордоном, формування соціальних мереж та інших комунікаційних каналів.

У цілому необхідно зазначити, що вищенаведені економічні інструменти розвитку інтелектуального ресурсу в Україні мають масштабний за сферою охоплення характер і тривалий за часом період, але їх застосування в умовах економіки знань у XXI ст. має нагальний характер імперативу. Поки що їх застосування стихійне, але із часом вони повинні вигляду класичної економічної політики, що має односторонню спрямованість на захист національних інтересів у стратегічному періоді.

Основну увагу у сфері регулювання міжнародного руху людських ресурсів слід звертати на молодь – молодих науковців, аспірантів, студентів, фахівців. Останнім часом формування потенційної наукової еліти відбувається здебільшого за кордоном, і у вітчизняній молоді змінюється установка щодо мобільності й формується новий тип ментальності. Якщо регуляторні заходи держави у сфері міжнародного руху людських ресурсів будуть відставати від глобальних реальних вимог життя, то існує висока ймовірність того, що в майбутньому країна може втратити помітну частину інтелектуального потенціалу.

Висновки

Ідбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна зазначити, що стратегічним напрямом економічної політики розвитку інтелектуального ресурсу України повинно бути державне регулювання міжнародного руху людських ресурсів за усіма їх формами, а саме: міграція, туризм, транзитно-професійні переміщення та віртуальний міжнародний рух. Розвиток інтелектуальних ресурсів України залежить від економічних інструментів, серед яких ми вважаємо за доцільне виділити: державний моніторинг процесів міжнародного руху, захист інтелектуальної власності, мотивування розвитку вітчизняних людських ресурсів, активізація міжнародної кооперації, сприяння інтелектуальній імміграції та рееміграції. Ці інструменти дозволяють охопити більшу частину питань, які з'являються під час використання законодавчої бази, організації, контролю, моніторингу та захисту інтелектуальних ресурсів України в міжнародному русі.

Наукову новизну дослідження становлять: обґрунтування доцільності практичних рекомендації щодо оптимізації

регулювання міжнародного руху людських ресурсів, головним призначенням яких є накопичення та їх ефективне утримання в Україні; визначення основних економічних інструментів розвитку інтелектуального ресурсу нашої держави, які за сферою охоплення мають масштабний і глобальний характер.

Практичні значення результатів дослідження стосовно регулювання міжнародного руху людських ресурсів можуть бути задіяні державними структурами для підвищення ефективності законодавчої бази і захисту інтелектуальних ресурсів України на національному й місцевому рівнях.

Водночас залишається ще багато питань, дослідженню яких можуть бути присвячені подальші праці. Зокрема, актуальними вважаємо продовження досліджень у напрямках концептуалізації державної економічної політики регулювання міжнародного руху людських ресурсів України та вивчення досвіду передових країн світу із утримання інтелектуального ресурсу.

Бібліографічні посилання

- Самойленко, А. О. Глобальна інтелектуалізація міжнародного руху людських ресурсів [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Самойленко А. О. – К., 2016. – 20 с.
- Сардак, С. Е. Інтелектуалізація міжнародного руху людських ресурсів як провідний засіб вирішення глобальних проблем і викликів економічного розвитку [Текст] / С. Е. Сардак // Вісн. Криворізь. екон. ін-ту КНЕУ. – 2010. – № 4. – С. 6–11.
- Мосьондз, С. О. Адміністративно-правові основи державної міграційної політики в Україні [Текст] : навч. посіб. / С. О. Мосьондз. – К. : Магістр – XXI сторіччя, 2005. – 208 с.
- Гайдучський, А. П. Міграційний капітал: теорія, методологія, практика [Текст] / А. П. Гайдучський. – К. : ТОВ Інфосистем, 2010. – 446 с.
- Кислицина, О. В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / Кислицина О. В. ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2011. – 22 с.
- Стаканов, Р. Д. Діалектика взаємозв'язку міжнародної трудової міграції та макроекономічного розвитку за умов глобалізації [Текст] / Р. Д. Стаканов // Культура народів Причорномор'я. – 2008. – № 147. – С. 92–95.
- Колісник, Н. І. Проблеми та напрями вдосконалення міграційної політики [Текст] / Н. І. Колісник // Юрид. наук. електрон. журн. – 2014. – № 3. – С. 88–90.
- Комірна, В. В. Концептуальні основи міграційної політики [Текст] / В. В. Комірна, О. О. Чуприна // Екон. простір : зб. наук. пр. – Д., 2013. – № 74. – С. 102–111.
- Ромашенко, Т. І. Особливості формування міжнародних центрів трудової міграції [Текст] / Т. І. Ромашенко // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер: Екон. науки. – 2010. – Вип. 187. – С. 101–107.
- Ворона, Д. М. Концепція державної міграційної політики України [Текст] / Д. М. Ворона // Держава та регіони. Серія: Право та державне управління. – 2011. – № 3. – С. 149–157.
- Петрова, Я. В. Міграційна політика сучасної держави: сутність та шляхи впровадження / Я. В. Петрова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. «Питання політології». – 2008. – № 796, вип. 11. – С. 169–177.
- Sardak, S. E. National Economies Intellectualization Evaluating in the World Economy [Text] / S. E. Sardak, A. A. Samoilenko // Economic Annals-XXI. – 2014. – № 9–10. – P. 4–7.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua. – Заголовок з екрана.
- Указ Президента України «Про Концепцію державної міграційної політики» від 30.05.2011 р. № 622/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>. – Загл. з екрана.
- Міграційний профіль України 2010–2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/pr2014_1.pdf. – Заголовок з екрана.
- Малиновська, О. А. Міграційна політика в Україні : формування, зміст, відповідність сучасним вимогам [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files//publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf. – Загл. з екрана.
- Закон України «Про курорти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>. – Загл. з екрана.
- Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>. – Загл. з екрана.
- Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України [Текст] : у 3 т. / В. М. Геєць, [та ін.]; за ред: В. М. Геєця [та ін.]. – К.: Фенікс, 2007. – Т. 1: Економіка знань – модернізаційний проект України. – 2007. – 544 с.
- Офіційний сайт Запорізької правди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zppravda.info/index.php?option=com_content&view=article&id=6645:2013-11-27-20-28-36&catid=34:2009-04-14-10-24-35&Itemid=63. – Загл. з екрана.
- Сардак С. Е. Розвиток форм міжнародного руху людських ресурсів у глобальному суспільстві [Текст] / С. Е. Сардак, А. О. Самойленко // Екон. Простір : зб. наук. пр. – 2012. – № 66. – С. 42–50.
- Білорус, О. Г. Глобальний конкурентний аутсорсинг [Текст] : монографія / О. Г. Білорус, О. В. Гаврилюк ; КНЕУ, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, Міжнар. ін-т глобалістики. – К., 2010. – 352 с.
- Сівачова, О. Міжнародний аутсорсинг як виклик для світової торгової системи [Текст] / О. Сівачова, К. Карпова // Міжнародна економічна політика. – 2007. – № 1. – С. 138–168.
- Рекомендації парламентських слухань на тему «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4538-vi#n11>. – Заголовок з екрана.

References

- About the Concept of State Migration Policy (2011, May 30). Retrieved from The Decree of the President of Ukraine, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
- Bilorus, O. H., & Havrylyuk, O. V. (2010). *Hlobal'nyy konkurentnyy outsorsynh [Global competitive outsourcing]*. KNEU, Kiev (in Ukrainian).

- Creation in Ukraine of favorable conditions for the development of the software industry (2012, March 15). Retrieved from Resolution of the Verkhovna Rada, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4538-vi#n11>.
- Haidutsky, A. (2010). *Mihratsiynny kapital: teoriya, metodolohiya, praktyka* [Migration Capital: Theory, Methodology, Practice], Kiev (in Ukrainian).
- Heyets, V. M., Aleksandrova, V. P., & Bagal, Y. M. (2007). *Stratehichni vyklyky XXI stolittya suspil'stvu ta ekonomitsi Ukrainy* [Strategic Challenges of the XXI century to Society and Economy of Ukraine], Kiev. Feniks, – T. 1: Ekonomika znan' – modernizacijnyj projekt Ukrainy (in Ukrainian).
- Kislitsyna, O. (2011). *Mizhnarodna trudova mihratsiya v umovakh hlobalizatsiyi* [International Labour Migration in the Context of Globalization], Donetsk (in Ukrainian).
- Kolisnik, N. (2014). Problemy ta napryamy vdoskonalennya mihratsiynoyi polityky [Problems and Directions of Migration Policy]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal* [Legal Research Electronic Journal], 3, 88–90 (in Ukrainian).
- Komirna, V., & Chuprina, O. (2013). Kontseptual'ni osnovy mihratsiynoyi polityky [Conceptual Framework of Migration Policy], *Ekonomichnyy prostir* [Economic Space], 74, 102–111 (in Ukrainian).
- Malinovska, O. (2013). *Migration Policy in Ukraine: Formation, Contents, Compliance with Modern Requirements*. Retrieved from Institute of economic research and policy consulting, http://www.ier.com.ua/files//publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukrpdf (in Ukrainian).
- Migration profile of Ukraine in 2010–2014*. (2015). Retrieved from the state migration service of Ukraine, http://dmsu.gov.ua/images/files/profile_2015_en.pdf.
- Mosondz, S. (2005). *Administratyvno-pravovi osnovy derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky v Ukraini* [Administrative Law Principles of the State Migration Policy in Ukraine], Kiev (in Ukrainian).
- Petrova, Y. (2008). *Migration Policy of the Modern State: The Nature and Ways of Implementation*. Retrieved October 10, 2016, from Electronic Kharkiv National University Institutional Repository, <http://dSPACE.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2449/2/Петрова%20Я.В..pdf> (in Ukrainian).
- Romashchenko, T. (2010). Osoblyvosti formuvannya mizhnarodnykh tsentriv trudovoyi mihratsiyi [Features of Formation of the Labor Migration International Centers], *Visnyk Cherkas'koho universytetu* [Bulletin of Cherkasy University], 187, 101–107 (in Ukrainian).
- Samoilenko, A. (2016). *Hlobal'na intelektualizatsiya mizhnarodnoho rukhu lyuds'kykh resursiv* [Global Intellectualization of Human Resources International Movement], Kiev (in Ukrainian).
- Sardak, S. (2010). Intelektualizatsiya mizhnarodnoho rukhu lyuds'kykh resursiv yak providnyy zasib vyrishennya hlobal'nykh problem i vyklykiv ekonomichnoho rozvytku [Intellectualization of Human Resources International Movement as the Important mean of Solving Global Problems and Challenges of Economic Development], *Visnyk Kryvoriz'koho ekonomichnoho institututu KNEU* [Bulletin of Krivoy Rog Economic Institute KNEU], 4, 6-11 (in Ukrainian).
- Sardak, S., & Samoilenko, A. (2012). Rozvytok form mizhnarodnoho rukhu lyuds'kykh resursiv u hlobal'nomu suspil'stvi [The Development of Human Resources International Movement Forms in a Global Society]. *Ekonomichnyy prostir* [Economic space], 66, 42–50 (in Ukrainian).
- Sardak, S., & Samoilenko, A. (2014). National Economies Intellectualization Evaluating in the World Economy. *Ekonomichnyy Chasopys-XXI* [Economic Annals-XXI], 9-10, 4-7.
- Sivachova, O., & Karpova, K. (2007). International Outsourcing as a Challenge for the World Trading System. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 1, 138–168.
- Stakanov, R. (2008). Dialektyka vzayemozv'yazku mizhnarodnoyi trudovoyi mihratsiyi ta makroekonomichnoho rozvytku za umov hlobalizatsiyi [The Dialectic of the Relationship Between International Labour Migration and Macroeconomic Development in Conditions of Globalization]. *Kul'tura narodov Prichernomor'ja*, 147, 92-95 (in Ukrainian)..
- The law of Ukraine "About Resorts" (2014).
- The law of Ukraine "About Tourism" (1995).
- The Official Website of the State Statistics Service of Ukraine*. (n.d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- The Official Website of Zaporizhzhya Truth*. (n.d.). Retrieved from http://zpppravda.info/index.php?option=com_content&view=article&id=6645:2013-11-27-20-28-36&catid=34:2009-04-14-10-24-35&Itemid=63.
- Vorona, D. (2011). Kontseptsiya derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrainy [The Concept of State Migration Policy of Ukraine]. *Derzhava ta rehiony* [The State and the Regions], 3, 149–157 (in Ukrainian).